

GORKUT ATA

Türkmen Sährada täze tapylan Kümmet nusgasy

Nasyr Şahgöli Haze
Weliullah Yakubi
Şahruz Ak Atabaý
Sara Behzad

Terjime eden we türkmençe neşrini tayıarlan:
Şahruz Ak Atabaý

Gorkut Atanyň Kümmet nusgasynyň Türkmençe neşrini taýýarlamakda
peýdalanylan çeşme:

**Modern Türkük
Araştırmaları Dergisi**

Cilt 16, Sayı 2 (Haziran 2019), ss. 147-379

DOI: 10.1501/MTAD.16.2019.2.11

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

MAKALE

**Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması:
İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım**

Nasser Khaze Shahgoli

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara)

Valiollah Yaghoobi

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara)

Shahrouz Aghatabai

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara)

Sara Behzad

(Ankara)

GİRİŞ

Gorkut Ata kitabı, türk-türkmen dili we edebiýatynyň iň ähmiyetli eserleriniň biridir. Häzire čenli şu kitabıň bellı nusgalary diňe Drezden we Watikan kitaphanalarynda saklanylýan iki golýazma bilen çäklenilýärdi. Yöne 2018-inji ýylyň Noýabr aýynda Eýranda ýerleşyän Türkmen Sähra sebitlerinde täze bir golýazmanyň taplyşy, ylym dünýäsini heýjana saldy. Tapylan ýeriniň adyny göteren bu golýazma, "Gorkut Atanyň Kümmet Nusgasy" ady bilen tanadyldy we Türkiýede Ankara Uniwersitetinde neşir edilýän MTAD (Modern Türkük Araştırmalary Dergisi) jurnalynyň 2019-ynjy ýyl lýun sanynda ylmy şekilde işlenip çap edildi (s. 147-379). Täze nusgany doly we ylmy şekilde işlän toparyň agzalarynyň hemmesi Ankarada okaýan Eýranly türk we türkmen doktora talyplar bolup şu atlardan ybarat bolýar: Nasır Şahgöli Haze, Weliullah Yakubi, Şahruz Ak Atabaý we Sara Behzad. Biz, täze tapylan Gorkut Ata nusgasyny türkmen okyjylara tanatmak we eseriň doly tekstini taýýarlamak işinde bu neşire esaslandyk.

Golýazmanyň taplyşy

Golýazmanyň häzirki eýesi we ony tapyp dünýä tanadan Eýranly türkmen Weli Muhammet Hoja (1949), eseriň taplyş hekaýasyny şu şekilde gürrüň berýär:

"2018 ýylynyň 12. Noýabr günü Tährandadym we türk-türkmen dilinde ýazylan golýazmalary yzarlap bir kitap dükanyna bardym. Dükançy S. Rabygy bilen irden tanyşdym. Yöne onuň elinde meniň işime ýarajak satlyk kitap ýokdy. Edil şu arada gapydan biri gelip elindäki golýazmany satjakdygyny aýtdy. Golýazma türki dilde ýazylgydy. Men bahasyny oňuşyp kitabı satyn aldym. Kitabyň ilk iki sahypasy ýokdy we ady-da belli däldi. Men kitabıň nämedigini bilmek üçin bu golýazmany Tähranda we Kümmetde kä edebiýatçylara görkezdim we olara maslahat saldym. Olar bilmedi. Ahyrda bu golýazmany pdf. formatynda taýýarlap 23 Noýabr günü Ankarada türk-türkmen dili we edebiýaty bilen baglanşykly doktora okaýan şäherdeşim Şahruz Ak Atabaýa iberdim. Ol bolsa bu eseriň aslynda Gorkut Atanyň

täze bir nusgasydygyny we gaty gymmatlydygyny açyklap berdi we menden bu kitaby ylmy şekilde işläp neşir etmäge rugsat aldy.”

Golýazma barada maglumat

Gorkut Atanyň 62 sahypalyk Kümmet nusgasynyň ilkinji listi (waragy) ýok bolanlygy sebäpli eseriň asyl ady belli däldir. Yöne her soýuň ahyrynda, goşgularda geçýän tahallusa meňzeş şekilde Däde Gorkut ady agzalyp geçipdir. Bu bolsa eseriň adynyň Däde Gorkut ýa-da Gorkut Ata bolandygyny subuta ýetirýär.

Kitapçanyň her sahypasy 13 setirden ybarat bolup ondaky tekst, arap elipbiyi we owadan nastaglyk haty bilen ýazylypdyr. Tekst, altın çyzgylar bilen çarçuwalanypdyr we çarçuwanyň daşynda, sahypanyň gyralarynda kä kyn sözlere düşündiriş berilipdir.

Eseriň boş galan soňky sahypasy soňraky zamanlarda kä notlar bilen doldurylypdyr. Yöne kynansak-da eseriň hiç ýerinde kitabyň haçan ýazylandygy ýa-da göçürilendigi barada bir taryha duş gelinmeýär. Gorkut Atanyň bu nusgasynnda Selçik Begleri (Anatoliýa Seljuklary) we Azerbaýjan merkezli Safawidlere yşarat edilýär. Başga bir tarapdan-da nusganyň ozalky eýesi, bu golýazmanyň Agamämmet Han Gajaryň kitaphanasыndan ýadigar galandygyny nygtaýar.

Kitapda geçen atlar we derejeler, çykgytdan aňşyrylan maglumatlar we dil bilen ýazuw häsiýetleriniň derňelmesinden orta çykan netijä görä Kümmet nusgasy, Eýranda we Safawidleriň soňky döwründe ýazga geçirilen bir gadymy nusganyň ýüzünden ýazylyp alynypdyr. Elimizdäki maglumatlara görä eseriň göçürilen taryhynyň, Gajarlaryň başlangyç döwrüne (ýagny IVIII asyra) gabat gelýändigini kesgitlemek bolar.

Eser, 24 soýdan (goşgy galyply parça) we 1 boýdan (dessan) ybarat bolup tekst parçalarynyň her biri bir boş setir bilen başgalardan saýlanýar. Soýlar umuman tebigatyň, batyr ýigitleriň we ahlaky häsiýetleriň waspynda bolup öz döwrüniň durmuşyny, gylyk-häsiýetini we däp-dessurlaryny şöhlelendirýändir. Soýlaryň soňky setirlerinde goşgulardaky tahallusa meňzeş şekilde Däde Gorkutyň ady agzalyp geçipdir.

Agzalan geografik atlara görä golýazma, Azerbaýjan sebitlerinde göçürilipdir we bu ýerleriň dil häsiýetlerini öz içinde goraýar. Eseriň gadymy bir nusgadan göçürilip alynandygyny göz öňünde tutamyzda tekstiň diliniň Oguz Türkçesiniň günbatar şiwesidigine we Türkmen diline gaty golaýdygynyň nirelerden gözbaş alýandygyna göz ýetire-bilýäris,

Eseriň ähmiýeti

Gorkut Atanyň Kümmet nusgasynyň ähmiýeti barada şu babatlary gysgaça aýdyp geçmek ýerlikli bolar:

Bu golýazmanyň tapylyşy, Gorkut Ata soýlarynyň we boýlarynyň taryhy taýdan 18-inji asra çenli çanly şekilde rowaýat edilýändigi we geografik taýdan bolsa Eýran we ylaýta-da Azerbaýjan sebitlerinde giň möçberde tanalýandygyny subuta ýetirýär.

Ozalky Drezden we Watikan nusgalarynyň tersine Kümmet nusgasy köplenç soýlardan we soýlamalardan ýagny goşgy galyplý tekst parçalaryndan ybarat bolupdyr. Bu bolsa Gorkut Atany öwrenmek üçin peýdaly bir serişde hökmünde ulanya-biler.

Kümmet nusgasy, öňki eserlerde berilen kemçilikli maglumatyň kämilleşmegine-de mümkünçilik döredýär. Mysal üçin Şeýere-ýí Terákime kitabynda Salyr Gazany taryp eden Gorkut Atanyň dilinden şu setirler ýazylgy:

Gök asmandan inip geldi tynly ýylan
Her adamny ýutar irdi görgen zaman
Salyr Gazan başyn kesdi bermeý aman
Alplar begler gören barmy Gazan kibi?

Kümmet nusgasynyň soňky parçasında bu goşgudaky “tynly ýylanyň” nähili öldürilendigi bir dessan görnüşinde rowaýat edilýär.

Eseriň XVIII. parçasında bolsa Gorkut Atanyň geljek-boljaklar bilen baglanşykly sözleri rowaýat edilýär. Bu bolsa Gorkut Atanyň ozalky nusgalarynyň giriş bölümünde ýazylan “Däde Gorkut gaýypdan habar söylärdi.” sözlemi bilen baglanşykly kämilleşdiriji maglumatlary orta atýar.

Eseriň diliniň hem leksikologik hem-de edebi derňewler taýdan ähmiýetli bola-biljek şekilde baýdygyny ýatlamak gerek.

Eseriň neşir edilişi

Gorkut Atanyň Kümmet nusgasy, N. Şahgöli Haze, W. Yakubi, Ş. Ak Atabaý we S. Behzad arkaly çapa taýýarlanylardy we Türkىyede MTAD jurnaly tarapyndan 2019 ýylynyň lýun aýy sanynda dijital şekilde neşir edildi.

Ady geçen Kümmet nusgasy, Ýusup Azmun we Metin Ekiji tarapyndan-da kitap görnüşinde we golýazma eýesinden rugsatsyz şekilde çapa gowşurylandyr.

Eliňizdäki tekst, MTAD jurnalynyň neşrine görä taýýarlanыldy. Onda, eseriň taryhy diliniň mümkün boldugyça goralmagy we düşnüsiz sözleriň manysynyň tekst arasynda kiçi harplar bilen berilmegi maksat edinildi.

Şahruz Ak Atabaý

MAZMUNY

Soýlar

- I Muhammede okamak üçin
- II Mü,min muttaky gerek
- III Gara daglar, il ýaýlasý
- IV Gün dogarsa jahan şöhlelär
- V Eglenermi? Eglenmak ýok
- VI Neye ýarar, neýe ýarar?
- VII Güni dogar, günü dogar
- VIII Bir gün bolar ýagy da:rar
- IX Gün dogarsa bulut goýmaz
- X Miçeklere dalanmazmy?
- XI Tokunanda deňiz günü
- XII Gara bulut rdemidir gökde orlamak
- XIII Söweş günü bedew gerek
- XIV Depikde öler
- XV Gün dogdugy Gyýan şähri
- XVI Güneş söýüner, Dädem diýer günde dogsa
- XVII Duman bolan Gazan idim
- XVIII Dag otlary tükene tiken gala
- XIX Müninçe münmese ýeg
- XX Mahalynda deminde ýahna ýagşy
- XXI Aý bilen gün segirderse dudaş gelmez
- XXII Adam senden ne ýuwaş dil
- XXIII Ne çaglarda? Säher erte daň buludy saralanda
- XXIV Gazan diýer:...

Boýlar

- XXV Bir gün adamlar öwreni Gazan...

حَمْدَهُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالٰمِينَ

حق تعالی کو کلک قدر آن اندور دی آری دین مجده او قوه
جہ سیل کلک دی کتو ردی برائی جیسوم دوستوم اولن
اول برائی مینونک مرادج کلاما چونک چون دوست
دوستہ بیشیدی تو قسن بیر مین کلمہ او رمالو قد نک کلکی چون
اخڑھون دانیشیدی آری دین لو دوست محمد امت سوزین رحمت
شقق پیچونک او چماقلی دوزندی خوریلی بر تذر آری دین
دوست محمد کلور او چماقونک قاپو سینی آچماقونک علی بیندی
دلدلی خور شاذی ذوالفعاری کفارہ قیچیج چالدی ہم دینونک
سیدمان بنی ایدی مرتبہ سی ہسم پوق ایدی کوک اوزن بندی
او چار قوشی فرمان ایدی حق تعالی میانس یا بانچونک
دا و بنی جب داریدی زرہ یور وردی داشد نک پولا دشید
حق تعالی قدر تینڈنک دا و دہ فرم بانچونک مناجاتہ سولیشیدی
ابراهیم خلیل اللہ خواجہ سیلن بالہما منوم او غلوم یوحنا ورسن او علا
ویرکیل بکا او زا او علمی کریم بو یونکہ مسے بانچونک اللہ سیل

TEKST

[I]

[1a]

(1) ...Hak Tagala gökden Kurhan indirdi ary (arassa) dinli Muhammede okamak üçin. (2) | Jebraýyl geldi getirdi Buragy (bir atyň ady), hebibim dostum bolan (3) ol Buragy münsün mygraja gelmek üçin. | Çün dost (4) dosta ýetişdi, togsan bir müň kelime (söz) ortalıykdan geldi geçdi, (5) ahyr soň danyşdy (gepleşdi) ary dinli dost Muhammet ummat sözün rahmat bile (6) şepkat (mähribanlyk) üçin. | Uçmalary (jennetleri) düzendi (tijendi), hüýrüleri bezendi, ary dinli (7) dost Muhammet geler uçmanyň gapysyny açmak üçin. | Aly mündi (8) Düldüli (bir atyň ady), guşandy Zülpykary (bir gylyjyň ady), küffara (kapyrlara) gylyç çalды hem din üçin. (9) | Süleýman nebi idi (pygamberdi), mertebesi hem çoh (köp, beýik) idı, gök yüzünden (10) uçar guşy perman etdi, Hak Tagala Süleýmana saýawan üçin. | (11) Dawud-y nebi jebedar (ýaragçy) idı, zyryh (sowut) ýetirerdi, daşdan polat syzdyrды (12) Hak Tagala gudratyndan Dawuda perman üçin. | Munajatda söýleşdi (gürleşdi) (13) Ybraýym Halyylla hojasy (baýary) bilen: «Ýa Ylaha! Meniň oglum ýokdur, sen oglan (14) bergil maňa, öz oglumy kesem (damagyny çalaýyn) ýoluňda gurban üçin.» | Alla Ysmaýyly

[1b]

(1) Ybraýyma onda berdi, apardy (äkitdi) Arafat dagyna Ysmaýyla pyçak çekdi, (2) pyçak oňa kär etmedi. Boýnuzy (şahy) burma goç indirdi Hak Tagala gudratyndan (3) Ysmaýyla gurban üçin. | Dädem Gorkut kyrk şägirde ber nesihat! (4) «Alplar! Doga kylaýyn juwanmertleri (jomartlary) görmek üçin.» |

[II]

(5) Bu soýda Dädäniň muddagasy (islegi) budur ki her kim belki her netse (zat) Öz heddinde we kemalynda (6) bolsa ýagşydyr. Ehl-i istygadady (çemli adamlary) kemal tahsiline (gazanmaga) tergib edip (höweslendirip) mowgyza (wagyz) eýlär.

(7) Agyz açyp bir Allanyň adyny kim adamaz (agzamaz)? Adadygy erenler, köňli içinde mü,min (imanly) muttaky (takwa) gerek. (8) | Alla ýlmy ary Kurhan, açybany kim okamaz? Okadygyn dogry (9) tutsa, bu dünýäda alym zeki (zehinli) gerek. | Alla öyi giň Käbä kimler barmaz? (10) Barsa gelse, azmasa azd[yr]masa, sydky (sadyklygy) bütin, niýeti düz (dogry), din ýolunda (11) hajy gerek. | Ak ekmegi (çöregi), bol hany (saçagy), hak ýolunda kimler bermez? Ekmegine (12) gyýan (dözen) Ybraýym el-Halyl kimin sahy gerek. | Şah-y merdan Aly kimin (13) juwanmert är dagy (-de) gerek. | Ol Alynyň oglanlary ady gökçek (gözel) (14) ary dinli din serveri sapa ýuzli Muhammediň nowadalary (agtikalary) Hatyja bilen

[2a]

(1) Patma enäniň söýgüleri, din ýşkynda şehit bolan gazylar (din söweşileri) Ymam Hasan, (2) Ymam Huseýn kimin şehit gazy gerek. | Pygamberiň bir dişini şehit eşidip (3) öz otuz iki dişine kelbetin (atagyz) saldy, derwüşleriň düzgüni, sarwanlaryň (düýkeşeleriň) (4) sermaýasy soltan Weýs el-Karan derwüş kimin gerek. | Gara (5) polat saw (kesgir) gylyjy kimler almaz, din ýolunda tersa (hristiyan) dinli kapyrlara kimler çalmaz? Gylyç çalan, (6) ýerler açan, başlar kesen, Halaby alan, Şamy alan, altın tagt-y Müsürde (7) soltan bolan, Şam atly, Şam bedewli, ik (bir hili ağaç) ýaýly, hadaň (ak derek agajy) okly, çapa (çapyp) girse (8) çalymly (görnükli, abyly), çal gara guş gaýňakly (penjeli, dyrnakly), gara bürgüt sypatly, ýatmaz uýmaz (uklamaz) döwletli, (9) serhetleriň ýamajy (yapgydy, ernegi), galalaryň kildi, duşmanlaryň gorkusy, (10) borçlularyň harçlygy, ýalaňaçlaryň geýgisi (geýimi), metjitleriň çragy, (11) garyplaryň arkasy, äde basa ýörände haýbatyndan ýer omrulan, (12) ganymyna haýbat bilen bakanda ýurek ýaran, aýagyn üzeňňä basanda (13) dokuz tümen (on müň sanly birlik) Gürjistana ürki salan, ulaldıkça amusy (agasy, kakasynyň dogany) Gazan, (14) a[t]asy Gara Günä umyt bolan, beýildikçe (beýgeldikçe) duşmanyň ödün ýaran

[2b]

(1) garradykça ganyma gan gusduran, galyň Oguzyň ýüwrügi, Oguz (2) içinde ýekgalam (düýpgötär, bütinley) ışık agasy başy Gara Pudak kimin gylyjyna pälwan, suprasyna (3) batyr gazy gerek. | Saý (saýlama, daýaw) Oguzyň waspyny kim söýlemez? Çalda gopuz, (4) boý boýladı, soý ýetirdi. Baýat (taýpa ady) äri haýyr ýümnlı (udumly, düşümlı), hup (gowy) sagynyşly (oýlanmaly, pikirli) Dädem kimin (5) bilgi (bilim, parasat) gerek. | Dädem diýer Hak Tagala döwlet bilen bilgi bersin!

[III]

(6) Dädäniň bu soýda matlaby budur ki her mümkün mätäçdir öz zatynda. Pes (7) ynsan ki ekmel-i mümkünatdyr (mümkinleriň iň kämilidir) mätäjräkdir. Pes (onda) her kim dünýä we ahyrat refahy (dynçlygy, rahatçalygy) üçin her nä mätäçdir, hikmet-i

balyga (doly hikmet), **mätäçden ileri matäjün-ileýhi** (mataç bolunan zady) **halk edipdir** (ýaradypdyr).

(8) Garşy ýatan gara daglar, il ýáylasy. | Aýyn (aýyl-saýyl, apaçyk) dury daşgyn suwlar, ýer damary, il içigi (su içiliýän ýeri). (9) | Áyat aýat ary Kurhan, din erkeji. | Aýdyňly Sekiz Uçma, (10) mü,min öyi. | Gara donly derwüşler, gaýyp (göze görünmez dünýä) äri. | Sapa ýüzli Muhammet, (11) din serweri. | Alty gardaş bir arada boldugy, arka (12) güýji. | Ak sakally gojalar, il başarygy (başarnygy, tejribesi), oba döwleti. | Ak pürçekli (gulpakly, zülpeli) (13) keywanylар aşyň duzy, öý bereketi. | Ýaňla ýetmiş (täze ýeten) oglan ýigit, öýüň (14) görki, öý güwenji (ynamy). | Bir kişiniň soýunda (tohum-tijinde) alty ýaşar oglı bolsa

[3a]

(1) ýurt ornajy (ornuny tutan, yznyň göteren), göz aýdyňy, bil kuwatı, ýürek ýagy. | Ýedi (2) ýaşar gyzy bolsa, ýagydan beter öý çapgyny (talaňçysy), öý bozguny, (3) ýat gelini. | Ýalňyzlyk ýowuz işdir ýa adam! Bilgil (4) ony. | Ýalňyzlykda Dädem diýer kadyr Alla saklasyn (5) janyňzy!

[IV]

(6) Ýalabyp (ýalpyldap, ýaldyrap) gün dogarsa (dogar bolsa) jahan şöhlelär. | Ýakynyp (o:t ýaly ýanyp) (7) dogan bedirli aý, tüýnin (gijeleyin) balgyr (ýalkym saçar). | Ýaprajygy ýaş agajyň (8) burjuna tugun (elguş, laçyn) gonar. | Ýany berkje sarp (dik) uçurym (uçut) gara daglar (9) ýerden galkar (göteriler). | Al gaýanyň ýalçynynda (ýalçy ýa-da dik ýerinde) gaplaň sýçrar. (10) Aran (gyşlak) sazyň (gargylyk ýer) gür meşäniň (tokaýyň) kollarynd[a] (ot-çöplerinde) arslan eňrär (gürlär). (11) | Agaýyllar (dowarlar) ýörüsünde (töweregide) böri sinsir (çyňsaşar, ular). | Gazaguçlar (gylýallar, atlar) (12) segirderse (ylgar bolsa) meýdanynda toz eglener, duman çöker. | (13) Gaýbatanlar (düýeler) çekilse, ýola girse, ýollar büker (ýol keser, ýol önderer). | Agaýyllar mäleşerse

[3b]

(1) köňül imrär (höwes eder, imriner), dölün döker, | körpe guzy ýetirer, kämil eýlär. (2) Bura sara (burup saryp, aýlanyp towlanyp) çapar bolsa, duşmana ýüwrük ýeter. | At (3) ýetirse, duşmany polat keser. | Boýnuzy bilen burulanda (4) gaty ýaýlar bilek dartar. | Burulmaýyp dogry çykan (5) ok ötgünini barmak atar. | Gara saçyn dolaşmyşyny (çolaşanyny) (6) darak ýazar. | Busudaky (bukudaky) syr sözleri serhoş söylär (aýdar), (7) çakyr açar. Al alemler (baýdaklar) açylarsa gökde yranar. | (8) Nakgaralar (laňnaralar) döwülende (kakylanda) ýürek köper (tolgunar), köňül galkar. | İki ýagy (9) duruşanda (garşylaşanda) döwlet (bagt, ykbal) basar. | Duruşmyşa (garşy duran) ýat ýagyny (10) barar geler, ortalykda ilçe düzer (oňuşdyrar). | Alty arkadan soralarsa (11) agyr iller içinde asyl ýeňer. | Asyl Seljik (Seljuk) Beg oglunuň (12)

ýumrugynda laçyn dalbyr (çyrpynar, ganat kakar, pelpellär). | Uly hanlar ordasynda (13) jarçy jarlar (jar çeker). | Patışalar nazarynda gadymydan Dädem (14) diýer ozan gopar (orta çykar).

[V]

[4a]

(1) Gara bulut, uç ýyldyrym inse gökden, gara polat sayhan (ýylımançak, ýalpyldap duran) (2) daşa ýetişende eglenermi? Eglenmak ýok. | Agzy burny (3) des-degirmi (tos-togalak) dälmidir gap-gara öwren (ajdarha, uly ýylan)? Gursagyna awy (4) damyzsa (damdyrsa) dynjygarmy (ynjalyksyz bolarmy, demjigermi)? Dynjykmak ýok. | Gara meşäni (5) busup ýatar pil kagany (daýawy, edermen) gaýbatanyň guba nere, ol özünü (6) badadarmy (bagladarmy, ýeňdirermi)? Badatmak ýok. | Her ganaty birer (bir-bir) arşyn dälmidir (7) şahi şuňkar (bir hilli algyr)? Gök ýüzünden ýer ýüzüne kölge salsa, ary jahan (8) ýüzüne göz gezdirse, galkyp (ýerden galyp) uçan guş aslyny tokunyp (degip; çaknyşyp) (9) alsa, gaýňagynyň (penjesiniň) ujunda gan çiletse (saçsa), tumşugynyň (cüňküniň) ujunda (10) tüý tozatsa, döşden sökse doň ýüregi iým iýmlense (iým edinse), ganaty (11) ala saksagana (alahekege) ol özünü şakydarmy (urdurarmy, tutdurarmy)? Şakytmak ýok. (12) | Altmyş arşyn al gaýada ýer ýerlener (ýer ediner) ala gaplaň uja (beýik) ýerde (13) gyr teke bilen gyzyl keýigi maryhda (bukuda) alsa, ince bilden tutubany

[4b]

(1) syndyrsa (döwse), gök penjesiniň arasyna et doldursa, (2) üstün ala (basyp alyp, abanyp) bedirli (dolan, on dördi gijek) aý gelende syczramaga (towusmaga) hämlelense (çemeleşse; topulsa), guýrugyny (3) görende mawuljynsa (mawlansyrasa), al gaýada gümmür gümmür gümmürdense (gümmürlenip ses çykarsa), üstün (4) ala sary ýaýly awçy gelse, awy üste (awunyň üstündekä) ol awçydan (5) gaýdarmy? Gaýtmak ýok. | Aran sazynyň gür meše (6) kollarynda ýer ýerlener ajygly (gaharly) arslan ýylklara ýetişende at (7) aýyrsa, aýgyr alsa, alyn başy üstüniden göteribän aşyry (8) salsa (aşyryp zyňsa), et iýmeýip, sümügin (sünükün) syndyrmaýyp ýal düýbünden (9) sökübäni suw ýerine gan sömürse (sorsa), ajykly arslan soludarmy (dem aldyrarmy)? (10) Solutmak [ýok] | Aýdyň agşam diýmeýibäni tüýnde ýortar, busudaky (11) gezende gaýış dilli gurt enigi (tulasy), altmyş ağaç ýollary tüýnde ýortsa, (12) ýary gije ýany berkje daş agylyň gyýyn (gapdalyny) sökse, gartal (gartaň) öweç (13) semizini gapsa tutsa, gaba boýuny güýji bilen sürüp çekse, saw (14) azylaryn dört ýerinden batyrsa, boýuny ýogyn Türk oglunu

[5a]

(1) tüýn (gije) haýkyrtsa (gygyrtsa), gara dere guýtusyna (sowa ýa-da gabat ýerine) dolandyrsa, siňir çekse (2) öpken (öýken) deşse, ýagly guýruk harp harp ýutsa,

gara köpek (3) it ogluna gurt enigi özünü daladarmy? Dalatmak ýok. (4) | Owalyndan Hak Tagala bir ýigide berse döwlet, kylsa (5) nazar, sak boldukça uly döwlet ol ýigidiň başyndan (6) egsilermi? Egsilmek ýok. | Bir muhannes kötüsi (erbedi) depesinden (7) dabanya geýse polat, bolsa üpjün, depinibän gelende, mert ýigidiň (8) zarbyna gatlanarmy (çydarmy)? Gatlanmak ýok. | Gara gije bolanda balgyr (9) dogar bedirli áý, settaryndan (taňrysyndan) oňa buýruk bolmaýynça gadilermi? (10) Gädilmek ýok. | Asyl Seljik Beg ogluna pursat düşse, (11) garry duşmanynyň öwladyny üredermi (urbadarmy)? Üretmek ýok. (12) | Hamy sarp deňizlerüň kuýmunjysy Muhit Deňizi, sary (13) ala uşak balygyň suw tünegi, sandal agaç sarp (14) gämiler suw oýnagy, ýaýkandykça nobat ondan egsilermi? Egsilmek

[5b]

(1) ýok. | Soý çekibäni söýleşdi Dädem Gorkut, galyň (barça) (2) Oguzyň waspyny diýer bolsa tükenermi? Tükenmek ýok.

[VI]

(3) Yel çekibän getirende gelende ýelken bulut, ýere ýetirip (4) ýagmasa, ýagdyrmasa, ol bulutyň gürüldeýip (gürläp) şakyldaýyp (şaglap) (5) öwsübäni geldigi neye (nämä) ýarar, neýe ýarar? | Yedilerden (6) aýrylypdyr uç ýyldyrym, degibäni ýedi gatyň ýer astyna (7) işlemese, ýedi ýıldan soňra gara ýeriň ýüzünde (8) tapylmasa, gara polat gylyjyň agzyna goýulmasa, ýedilerden (9) aýryldygy uç ýyldyrym neýe ýarar, neýe ýarar? | Yerden göge (10) ujalydpdyr (beýgelipdir) ýany garly, elwan otly, gök sümülli gözel daglar, (11) çykyp çykyp agyr iller, al ordalar (goşunlar), ol daglary ýaýlamasa, (12) sekisinde bedew atlar örк üste (örklenen ýagdaýda) otlamasa, syrtlarynda

[6a]

(1) gyzyl keýik, gyr teke syçraşmasa (böküşmese), çeşmesiniň üstünde (2) ala saýawan çatylmasa, çarhowuzlar çapylmasa (çapylyp gazylmasa), gyzyl güller sepilmese, (3) ýaňyl (alaja, akly gyzilly) almalar dökülmese, surahylarn (käseler, içgi gaplary) düzülmese, lagly (al reňkli) çakyr szüzmese, (4) körpe guzular çöwrülmese (agdarylmasa (oduň üstünde)), aw etinden datly kebaplar buýrulmasa, (5) o çakyrdan begzadalar içip içip ýetirmese, ýerden göge (6) ujaldygy ýany garly, elwan otly, gök sümülli gözel (7) daglar neýe ýarar, neýe ýarar? | Yer arkasyn kertip akar (8) daşgyn çáýlar eglim (eňňit, iniş) ýere ýetişende egilmese, düzje (tekizje) ýere ýetişende (9) düzelmese, aýagynda agyn (akçyk, agymtyl) arpa, gyzyl bugdaý din (10) kildi ekilmese, ýer arkasyn kertip akar daşgyn (11) çáýlar neýe ýarar, neýe ýarar? | Alyn başa göterende tuwulgalar (12) äriň görki, günü gelse, demi düşse, alty perli gür (13) şeşperiň (bir hili tokmak) astynda ýençdirmese, alyn başa

göterende (14) tuwulgalar neýe ýarar, neýe ýarar? | Ýeňi gysga demir donlar, är köýnegi,

[6b]

(1) günü gelse demi düşse, çalyşanda dalaşanda ýeň (2) ýakadan sökdürmese, ýeňi gysga demir donlar neýe ýarar, neýe ýarar? (3) | Boýnuzy bilen burulanda sary ýaýlar är kuwatı, bilek (4) güýji, günü gelse demi düşse, ak bilekde, giň dalyda (geriş, omuz) ýumşanmasa, (5) gurban (ýaýyň gaby) ara göterende sary ýaýlar neýe ýarar, neýe ýarar? | (6) Sagdak ara saýyranda (parlanda) segsen oklar ýagy ilçisi, günü gelse demi (7) düşse, bir mert ýigit ilçilige göndermese, duşmanyny bölek (8) bölek göz öňünden dagatmasa, sagdak ara saýyranda (9) segsen oklar neýe ýarar, neýe ýarar? | Gara polat saw (10) gylyçlar, är azysy, günü gelse demi düşse, kemiklije (iri süňkli) başlary (11) indermese, baljagynda alja ganlar döndermese, sol ýanyna baglaýyban (12) gezdirdigi gara polat saw gylyçlar neýe ýarar, neýe ýarar? | (13) Ala baýdakly sur jydalar (naýzalar), är boýnuzy, günü gelse demi (14) düşse, ganymy ilip büküp at bilinden ýer ýüzüne

[7a]

(1) düşürmese, öý ýanynda söwen (gazyk) kimin söýendigi ala baýdakly (2) sur jydalar neýe ýarar, neýe ýarar? | Alty perli gür şeşperler (3) är ýumrugsy, günü gelse demi düşse, gabak ýaryp gan (4) pürkütmese (pürkdürmese), ýoluk (gaýyş) asta sakladıgyy alty perli gür şeşper (5) neýe ýarar, neýe ýarar? | Ýüpek ala galkanlar är guýtusy (gabat ýeri, daldasy, penasy), günü (6) gelse demi düşse, gara başy daldasında saklamasa, (7) ýüpek ala galkanlar neýe ýarar, neýe ýarar? | Iýmek içmek arasında (8) öwünende, menem menem (men men) diýende dawly (gürlewük) ýigit, iki goşun bir-birine (9) garyşanda, çalasyňlar (batyrlar) elleşende, agasynyň öňüçe agtarma (olja) atlar, (10) kesik başlar, diri tussaglar nazaryna getirmese neýe ýarar, neýe ýarar? (11) | Arpa berip saklanda bedew atlar är ganaty, günü gelse (12) demi düşse, arku (dere) dagdan arku daga syçratmasa, aý köpük (13) gan derlere batyrmasa, arpa berip saklanda bedew atlar neýe ýarar, (14) neýe ýarar? | Dädem soýy, alp ozanlar är şatlygy.

[7b]

(1) Mert ýigidiň tarypyny goç ýigide soýlamasa, gola gopuz göterdigi, (2) hammal kimin gezdirdigi neýe ýarar, neýe ýarar?

[VII]

(3) Gyžyldasa (şowwuldasa) gyžyldasa ýel oýnasa sürse bulut, ýagsa ýagmyr (4) daşsa çaýlar, dolsa köller, kölde oturan guba gazyň (5) günü dogar, günü dogar. | Gakgyldaşa gukguldaşa ýaňyl (6) ördek, guba gaz kölden uçsa, şahi şuňkar

ýawrysynyň (balasynyň, çagasynyň) (7) tomagasy alynsa, tebl-i bazi (guş depregi) döwülse, elden çyksa, gara bulut (8) astyna özün çekse, gara bulut astyndan gyzyldaýyp inse, (9) halka köller gyýysyna (gyrasyna) talaň salsa, gaz bilen ördek guşuň şakyp (kakyp) (10) alsa, gök depäniň beresine (bukusyna, gabadyna) basyp gonsa, tumşugynyň ujunda (11) tüý tozatsa, gaýňagynyň ujunda gan çiletse, guba döşden (12) sökübäni doň ýüregi iým iýmlense, awy üste şahi şuňkar ýawrysynyň (13) günü dogar, günü dogar. | Sary gaýa (gaýa, harasaň, uly daş) salkymynda ýer ýerlener,

[8a]

(1) ala bulut ötende gümmür gümmür gümmürdener, özünden (2) uja aý görende syczramaga hämlelener, sary ýaýly awçy (3) görende ganym bolup garşılaşar, guýrugynyň ujun (4) görende sezirgener (aňşyrar, syzar, duýar), gyzyl keýik gyr tekäni maryhda alar, gök (5) penjesiniň içi ara et doldurar ala gaplaň ýawrysynyň (6) awy üste günü dogar, günü dogar. | Ajygly arslan (7) ýawrysy gür meşäniň kolunda ýer ýerlener, tünek [salar] (hin ediner), ýylkylara (8) yetişende salla (şapbat, şapalak) urar, at aýyrar, aýgyr tutar, alyn başdan (9) göterer, aşyry salar (aşyryp aňryk zyňar), boýnun budun sökübäni, suw ýerine gan sömürer, (10) bazulary (gollary) üstünde üç högürer (arlar) ajygly arslan ýawrysynyň (11) at atanda günü dogar, günü dogar. | Garaňkysy gije (12) bolanda galkar gopar köňüljigi, öлende garynjygy aç bolanda, (13) altmyş ağaç ýoly bir gjide daban çalar, garylaryny (bileklerini) beribäni (14) garda ýatar, gappsy berk daş agylyň gyýyn söker, gartal

[8b]

(1) öweç semizini garpyp (garbap) tutar, boýny ýogyn Türk oglunu tüýn (2) haýkyrdar, gara köpek it ogluna gowga salar, gara dere (3) guýtusyna daldalanar özün salar, siňir çeker, öpke (öýken) deşer, (4) ganly guýruk, bagyr öpke çalyp ýudar, busudaky janawarlar pälwany (5) gurt eniginin gara gije içinde, günü dogar, günü (6) dogar. | Jergeläp (hatarlanşyp, toparlanşyp) gider eken giň ýazynyň (düzlüğüň) ortasyndan, (7) bozja ýowşan düýbünden syczrasa galksa towşan, düşse (8) düzse, aýaklary hineli, gulaklary perçemli (käkilli), gyrpyp ýuwürer (9) alwar tazy (awlar tazy; ýa-da bir hili tazy) it oglunyň meresjigi (boýun bagjagazy) çekilende, goýma goýma (10) bolanda, dolamaja (aýlawly) ýerlere getirende, döwüp ýykyp awun alsa, (11) gyrpyp ýuwürer alwar tazy, it oglunyň ol mahalda (12) günü dogar, günü dogar. | Göwsi gözel gara dagdan ylgar (13) bolsa, bargir (ýükçi, ýaby) atlar ýorulyban (ýadap) ýolda galsa, eýle demde nije (14) atlaryň, gysga billi, dar arkaly, degirmije (togalajyk) sagryly, soýy (asly, tohumy) belli,

[9a]

(1) gyz pürçekli, alma gözli, giň göwüsli, giň satanly, gulannya (2) dübedülü (goşalanan, bilelikde, tirkeşip) bedewleriň eýle günde günü dogar, günü dogar. | (3) Aşaň (aşyla-biljek uzaklykdaky) ýerde iki goşun bir-birine garşy gelse, iki janypdan (tarapdan) (4) nakgaralar döwulse, kernaýlar bozlansa (bozlasa), gaýnaşsa gaýnaşsa gara (5) ýeriň üzerinde söweş düşse, ol söweşde (6) sary ýaýlar çekilende gabza (tutalga) aýrylsa, suhar (bir hili peýkam) oklara är kadansa (sanjylsa, sünjülse), (7) sur jydalar süsülende jibir (naýzanyň uçlugu) geçse, gara polat saw gylyçlar (8) çalynanda gan şorlasa, goç alynly ýigitler gol but bolsa (9) ýere düşse, eýle demde gözü ganly demir donly, ölüminden (10) gorkmaz mert ýigidiň günü dogar, günü dogar. | Günüň (11) dogsun, işiň oşsun, bir Alladan geçen günüň (12) geçipdir, gelen günüň Dädem diýer haýra dönsün!

[VIII]

[9b]

(1) Sarpja sarpja giden ýerde mert ýigide bir gün bolar ýagy da:rar. (2) | Sarp süňňüler (naýzalar) ýowuzy, dalaşykda göwüs diler. | (3) Akja tozly (agajyň gabygy bilen saralan) gaty ýaýlar ýowuzy, çekijek (çekilende) bilek omrar. | Üç ýelekli (4) suhar oklar ýowuzy ganyma degijegiz (degen bada) ýürek ýarar, gan pürküder, är mawal[da]dar (böğürder). (5) | Gara polat saw gylyjyň ýowuzy, çalynajak (çalynanda) baş üwdeder, (6) sügsün (ýeňse) böler. | Ala galkan ýowuzy guýtulanın guýtusynda (7) äri saklar. | Şahi şuňkar ýowuzy ganatynyň (8) uç ýelegi yetişmeden ala bulut astyna özün çeker, ýagyrnysy (9) üstüne gün dogurdar, ary jahan ýüzüne göz gezdirer, baky (10) bakar (göz aýlar), uja gök ýüzünden ýer ýüzüne gyžlap geler, bir bölejik (11) çay guşuna tupan salar, biriigin alybany gök depäniň (12) üstüne basar gonar, gaýňagynyň ujunda gan cileder, (13) tumşugynyň ujunda tüý tozadar, gaba döşden sökübäni (14) doň ýüregi iým iýmlener. | Aç garçygaý ýowuzy, tebl-i bazi

[10a]

(1) çalynanda ýasy kollar gyýysyndan sona gapar. | Alaja (2) laçyn ýowuzy, gaz üýseder (üýsendirer, gorkuzar). | Boz ütelgi ýowuzy, agyr (3) çaylar gyýysyndan hokgar alar, çölje ýerde jeren ýikar. | (4) Ýüwrük gyrgy ýowuzy, fere (jüýje, kiçijik) byldyrçyn (bedene) alar, awun ýuze (5) ýetirer. | Ala gaplaň ýowuzy, sagdak bili gabarmadan (6) altmyş arşyn sary gaýa ýalçynynda ýer ýerlener, gara bulut (7) ötende gümmür gümmür gümmürdener, üstün ala bedirli aý gelende (8) sýçramaga hämlelener, guýrugyny görende sezirgener, uja ýerde (9) gyr teke bilen gyzyl keýigi maryhda alar, ince bilden syndyrar, (10) gök penjesi arasyna et dolduruar. | Ajygly arslan (11) ýowuzy garylary gabarmadan aran sazyň, gür meşäniň (12) kolunda tünek salar, ýer ýerlener, ýylkylardan salsa urar, (13) at

aýyrar, aýgyr tutar, alyn başy üstünden kürelär (zyňar) aşyry (14) salar, et iýmeýip sümüginden syndyrmaýyp ýal düybünden

[10b]

(1) sökübäni suw ýerine gan sömürer. | Gurt enigi ýowuzy alty (2) aýlygyna yetişende är kimin bolar. Garylaryn düşeýibän garda ýatar, (3) akja goýun yzyny ele alar, altmyş agaç ýollary tüýnde ýortar, ýary (4) gije mahalynda ýany berkje daş agylyň gyýyn söker, gartal öweç (5) semizini garpar tutar, gaba boýny güýjüne syýarlanar (daýanar, guwanar), dört ýanyndan (6) azylaryn saw batyrar, boýny ýogyn Türk oglunu tüýn haýkyrdar. (7) Gara köpek it ogluna gowga salar, gara dere guýtusyna dolandyrar, (8) siňir çeker, öpke deşer, goýma goýma deminde gara bagyr, ýagly (9) guýruk harp harp ýudar. | Çalyk (bibas) atlar ýowuzyna çer (bir hili kesel) (10) ugrasyn! Gowga günü ýoldan çykar, eýesini çynky:r (çynkyrar) deper, ýere urar, (11) salar (ätberer) gider. | Ýaýag (pyýada) bolsa bir ýigit çoh (köp) segirtse (ylgası) akyl (12) azar, bilik çasar. | Ýagly özli iýende köňül büker. | (13) Ýamaly don geýende Hak Tagala göstermesin (görkezmesin), çigin çöker. | (14) Sagynyp sagynyp (sagyna-sagyna; oýlana-oýlana) söz söýleşen, uly begler ýamajynda iş

[11a]

(1) bitirer. | Sagynmaýyp (oýlanmany) söz söýleşen, Dädem diýer (2) soňra utanar geri (gaýra) oturar.

[IX]

(3) Ýalabyp gün dogarsa bulut goýmaz. | Söweş günü (4) hamy (barça) ýigit är bolaýdy, ýeg bolaýdy! | İleriye (5) segirtmäge çoh ýigitde ýürek bolmaz. | Hamy atlar ak (6) alaja meýdanda segirtseydi! Ol meýdanda gysga billi, dar (7) arkaly, alma gözli, maral ýeňseli, mahmal tüýli, semen (žasmin gülü) käkilli, tasma boýunly, (8) depesinden dik gulakly, degirmi (togalak) sagryly, giň göwüsli, (9) giň satanly, aşygy uzyn, soý dyrnak, dik bakynjak (dik bakyşly) (10) bedew bardyr, ýanaşanda gygyranda öňje (öňinçä) geler, öňjül (öňi bilen, öňürti) alar, är elinden (11) jylaw dartar, köpük saçar, daban gyzar, göz çerreler, dag gözeder (-a garar), (12) eýesini sagyndygy ýerlerine ýetirer, ol meýdandan çykar (13) goýmaz. | Ary atlaz samyr kürki (içmegi, possuny) hamy ýigit çigin ala

[11b]

(1) geýseýdi! Çoh ýigidiň güýji ýetmez, çoh ýigidiň güýji (2) ýeter, eli barmaz. | Akja burçly galalaryň üstüne bary (3) begler barsaýdy, döwe döwe ganymyndan

ol galany alsaýdy, (4) ol galanyň sagynda solunda uçurymy bar, barmak (5) bolmaz. Barusynda (gala diwarynda) kemandary (kemançy, ýaýçy) urar goýmaz. | İçindäki serdary (6) jähdin eýlär, ganymyna gala bermez. | Ol galanyň üstüne baran (7) ýigit näçe gerek? Günlük ýerde görünende al ordaly, öleň (8) ýerden öleň ýere dikilende bargäh (diwan, meýlis ýeri) öýli, atlaz bilen ýapylanda (9) giň saýawanly, aşyry aşyry (uzyn uzak) çekilende bol tanaply, ýeri (10) getir diýende ötgün sözli, haý diýmeden baş getirer ýüz (11) jellatly, çalyk atlar ýuwaşadar mirahyrly, çaykananda ýag döküler (12) şileninde (toýunda, meýlisinde) bol nygmatly, kadır Taňry kölgesi segsen müň (13) iç Oguzyň togsan müň Daş Oguzyň patyşasy (14) Baýyndyr Patyşa kimin döwletli bolsa; ondan öte baranda, daýansa

[12a]

(1) berk galalara öňje degen, degdigi ýigitlere hormat eden, degmeýen (2) gowatlara (orramslara) gan ýutdyryp jeza beren, Salyr Eýmir begleriniň (3) doň ýüregi, salkym salkym süňňüli, goňur aty perçemli, gaýnar deňiz (4) gursakly, gara polat ýalmany (ýiti ýeri), sur jydanyň jibiri, gaty (5) ýaýlar gabzasy, suhar oklar peýkamy, dem şeşperler döwdüsü (urmaga ýaraýan baş bölegi, tokmagyň kellesi), al gaýada (6) ala gaplaň eniginiň tisgirgeni (tisgindireni), gür meşäniň kollarynda (7) kakan arslan eniginiň ögürgeni (arlany, gürläni), gaýyış dilli gurt (8) eniginiň gapgynçysy (algry, aldajsy), Sawalan Dagy ýaýlaly, Sary Gamyş (9) gyşlakly, segsen müň är haýbatly, Azerbaýjan leňňeri, Yslam (10) dini kuwatly, goňur atly, çakmyr (çakan) gözli, Salyr ýegi, Eýmir görki, Zulkadyr (11) dälisi, patyşanyň wekili, Ulaş ogly Gazan kimin (12) sagadatly (bagtly) gerek. | Ondan öte baranda, Hynalynyň gädiginden (13) tüýnle göçen gyzylja kent Tebrizde at nalladan, Araz bilen (14) Kür Suwuny dilip geçen, geçdiginde Müskir bilen Guba: talaň salan

[12b]

(1) Şirwan bilen Şamahyny ülkelenen, Müň Gyşlagyň (2) içine ürki salan, Lezgi bilen Dagystana tupan (3) salan, Demir Gapy Derbendi depip alan, depdiginde (atyny debsände) ganymyndan (4) gaýtmaýan, ýarma gabak jydasynyň ujunda är böğürden, (5) Kumuk bilen Kaýtagyň ödün ýaran, Şa Dagynyň (6) üstünde saýawan geren, Samyr Çaýyň üstünde (7) içgi guran, Gara Suwdan, Gubadan gyş günleri ýaňyl alma (8) el üstünde maza (naharyň ýanyndan iýilýän tagamly zatlar) gelen, Tabarsaran soltany galyň Baýat (9) agasy, diwan begi Gyýan ogly Däli Dundar kimin batyr bolsa; (10) | ondan öte baranda, Halaby alan, Şamy alan, altyn (11) tagt-y Müsürde soltan bolan, Şam atly, Şam bedewli, ik (12) ýaýly, hadaň okly, çapa girse çalymly, çal gara guş gaýňakly, (13) gara bürgüt sypatly, ýatmaz uýmaz döwletli, serhetleriň (14) ýamajy, galalaryň kildi, ilçileriň jogaby, çöl ýerleriň

[13a]

(1) hysary (goraýy diwary), ýalaňaçlar geýnegi (geýimi), borçlularyň harçlygy, äde basa
(2) ýörände haýbatyndän ýer omrulan, ganymyna haýbat bilen (3) bakanda
ýürek ýaran, aýagyny üzeňňa basanda dokuz (4) tümen Gürjistana ürki salan,
ululandykça (ulaldygycä) ammy (agasy) Gazan bile (5) atasy Gara Günä umyt bolan,
beýgeldikçe duşmanynyň ödün (6) ýaran, garradykça ganymyna gan gusduran,
galyň Oguz (7) ýüwrügi, ýekgalam işik agasy başy Gara Pudak kimin ugurly
(düşümlü) (8) bolsa; | ondan öte baranda, ýedi ýoluň üstünde (9) ýatyp uyan (uklan),
ala baýdak jydasyna at baglan, sallar (10) başy astyna galkan alan, gapyrgasy
astyna daş düşän, (11) on alty Jaňy Begi zarbyna gaýym duran, hersini bir zarp
bilen (12) ýeke ýeke atdan salan, tanymaýyp daýsys Gazany keşiş (hristiýan din
alymy) diýip (13) agzyn söken (urup döwen), Gara Pudak bilen zarby barabar gelen,
ýegden (14) inmiş ýegden dogmuş, gylyjy bile adyny ýeg söýletmiş

[13b]

(1) patışanyň mirgazaby (jellady), Begdiliniň beýigi, ýegler başy Ýegenek (2) kimin
gylyjyna päliwan goçak bolsa; | ondan öte baranda, (3) barybany Mekgede
pygamberiň yüzün gören, hajy bolup Mekge gulpuna (4) eli geçen, gelibäni
Oguzyň içinde sahaba bolan, byýyklaryny (murtlaryny) (5) ýedi ýerde çalyp düwen,
galdygyny tuwulgasy arasyndan (6) gaýky sanjan, haýkyranda byýyklarynyň
düýbünden bugdaý deňli (bugdaýça) gan (7) daşlanan (daşaryk çukan), gara ýeriň
öwreni, Kürdistanyň beýigi, (8) Büre Dostuň agasy, Ujan Hanyň ýawrysı,
ölümni (9) saýmaýan (hasaplamaýan, indemeýän) Emen kimin gaharly bolsa; | ondan
öte baranda, Baýyndyr (10) Patışadan Bijen Patışa ilci giden Alaý Han bile (11)
Bulaý Hanyň Balh bile Buharada başyn kesen, Gy[I] Baragyň illerini (12) ýetgeç
(ýetende, ýeten badyna) alan, gaýdyşda Bijen Patışanyň gazabyna düşübäni (13)
sütem çeken, ýetmiş ýerde ak endamy üstüne pelte (ýara: ýapylan mata) goýan, (14)
gaýdyşda Gaplantunyň gädiginde daýsys Goňur Alpyň boýnun uran,

[14a]

(1) galyň oymak (taýpa) beýigi, märekelər jäjegi (güli) gurçy başy [Han] Owşar kimin
(2) ýeg kemandar (mergen) okçy bolsa, | ol gala sibeleri (esgerleriň söweşde goranmak üçin
öz öňüne tutup süýsürip äkidýän tagtadan diwarlary) ýöreder, (3) howalalar (bir hili böwet ýa-da
gerňaw) galdyrar, henneklerin (garymlaryn) dolduruar, bu burjundan (4) ol burjuna
ýöriş eder, ganymyndan ol galany bagyrdar (5) alar goýmaz. | Gary Däde uzyn
ýyllar ýasaýyban (6) soý ýetirip saý Oguzyň waspyn kylar bolsa (7) başa ýetire-
bilmez.

[X]

(8) Garşıyá atan garly daga osal bakan, aranda galybany (9) miçeklere (siňeklere; çybynłara) dalanmazmy? | Aýyn dury daşgyn çaylıra osal (10) bakan, iller içmez bulandyryk (bulanyk) sasy (porsy) suwy sülenmezmi (sümsünmezmi)? | (11) Astyndaky münen atyna osal bakan, ýöriş ylgar bolanda (12) eýerjigini arkasına götermezmi? Gaty çekme (ädik) ol ýigidiň (13) dabanyny gabartmazmy? | Işiginde jübüt gäwaýyna (azal demirine) osal (14) bakan, agyr kyzlyk (gytçylyk, bahaçylyk, gurakçylyk) bolanda agyr şäherler gyýysynda (gyrasynda, çetinde) «nan nan!» (çörek çörek) diýip

[14b]

(1) çağyrmazmy? | Işiginde sagynyna osal bakan, ýaz (2) günleri gara çanak göteribäni «akja aýran» diýibäni goňşulara (3) gezinmezmi? | Yükünde gölüğine (yük daşaýan malyna) osal bakan, iller ýurtdan (4) göçende paltarjygy (ýorgan-düšejigi) gara ýurduň bujagynda garalmazmy? | Öwrenmişje (öwrenşilenje) (5) öz begine osal bakan, özge begler gullugyna gidende «tülüngi (hilegär, mekir) sen!» (6) diýibäni döwülmezmi (urulmazmy), sögülmezmi? | Hak kitabyny okanda mollalara (7) osal bakan, namazsyzja hak ýerine goýulmazmy? | Gara (8) donly derwüşlere osal bakan, dar ýerde teriň (chuňňur) suwda galanda (9) «Hydry Nebi, Hydry Ylýas medet medet!» diýibäni çağyrmazmy? | Ary dinli, (10) sapa ýuzli dost Muhammede osal bakan, asy (günükär) bolup (11) bu dergähden (išikden, gapydan) sürülmmezmi? | Ýeri gögi ýaradan bir Alla: (12) osal bakan, Dädem diýer ajalsyzja güýç (kyn, çetin) ölüme duş bolmazmy?

[XI]

(13) Ýyla ýalpa (ýyldyrap ýalpyldap) tokunanda deňiz günü, | ýalçyn ýalçyn göriner yrak

[15a]

(1) ýerden bakanda dag hündüri (beýigi). | Ýanyn basa münüler (2) söweş günü at güýçlüsi, | Ýanaşanda gygyranda (3) öň bolanda öňje geler öňjül alar, är elinden jylaw dartar, (4) el ganyma ýetirer, ýüwrük asly, bedew soýy. | Bir namart ýigit (5) eýle demde ýat ýagylar içinde gara gylyç astynda ýoldaşyny (6) salar gaçar, ýoldaş hiji, nöker pisi, är kötüsi. | Bir mert (7) ýigit ýoldaşynyň üstüne howlar (gaýdar, serpiler) döner, gaýym oka gadanar (sanjylar), (8) sur jyda: süsüler, ýara para (ýara-sara) göterer, gyzyl gana belleşer (bulaşar), ýa baş (9) berer, ýa baş alar, ýoldaşyny guitarar, äriň goçy, (10) ýigit hasy. | Bara gele, ýypranmadý (sürpelmedi; könelmedi) Käbe ýoly. | Berip alyp (11) tükenmedi juwanmert maly. | Bermez eken iýmez eken tiz tükener kürluk (gysgançlyk, bahyllık) bilen (12) gazanylmuş kürüň maly. | Abadanja baý öýleri harap eýlär (13) buhtan (töhmet, şyltak) sözi. | Ýerli

ýerli deňizlere meňzär ýeg är köňli. (14) Goç ýigitler guşanar polat hasy. | Polada tokunsun

[15b]

(1) şugul (şugulçy) başy! | Aýgaklaryň (geçileriň, gybatkeşleriň) agzyndan şugullaryň (2) dilinden gury buhtan belasyndan Dädem diýer Hak Tagala (3) saklasyn janyňzy!

[XII]

(4) Gara bulut erdemidir gökde orlamak (gürlemek). | Gaý busalyk (tot, ümür) (5) erdemidir tükelin döküp, ýere siňip ýer suw doýmak. (6) Garşy ýatan gara daglar erdemidir oty bitip çykyp (7) çykyp il ýaýlamak. | Aýyn dury daşgyn suwlar erdemidir (8) ýaza garşy gyža (şaglap) daşmak. | Alaja laçyn erdemidir gök yüzünden (9) döwe döwe ýer ýüzüne durna indirmek. | Aç garçygaý erdemidir (10) sar[y] gamyşyň ortasyndan ýasy koluň gyýysyndan (11) ogurlanyp (bukunyp) sona gapmak. | Boz ütelgi erdemidir çöl ýerlerde (12) jeren almak, akar suwlar üstünde hokgar basmak. | Yüwrük (13) gyrgy erdemidir fere byldyrçyn alyp awun ýüze ýetirmek.

[16a]

(1) Mert ýigitler erdemidir agasy öňünde ganym bolup ýüz (2) agartmak (abraý gazar mak). | Gazaguçlar erdemidir meýdanyanda çapybany duman (3) çöküp toz eglenmek. | Gaýbatanlar erdemidir ýola girip (4) ýol büksemek (ýol kesmek, ýol ýöremek). | Agaýyllar erdemidir ýaza garşy mäleşibän (5) dölün dökmek, | körpe guzy besleýibän kämil etmek. (6) Alp ozanlar erdemidir mert ýigidi mert ýigide taryp (7) etmek.

[XIII]

(8) Süýnübäni segirtmäge, dönübäni gaýtmaga mert ýigidiň astynda (9) söwes günü bedew gerek. | Ol bedewiň üstün alyp (10) eglenmäge (oturmaga, durmaga) mert ýigitde hünär bilen erdem gerek. | Ala jyda (11) bulap ganymyny at bilinden gara ýere düşürmäge mert ýigidiň (12) gollarynda kuwat gerek. | Kuwat dagy neýlesin, bir Allanyň (13) bergisi ýigitlerde döwlet gerek. | Ýukan äri turguzmaga (turuzmaga),

[16b]

(1) är äre gyýmasa (dözmese), ýigit ýigidi öldürmese, ýkyylan är aman diýse, (2) mürüwwet diýse, mürüwwet Şah-y merdan Alyda bolar, Aly (3) gullarynda eýle demde mürüwwet gerek. | Ýeke gelen ganyma segirtmäge (4) ýürek gerek. | Ol ýagynyň içinde elleşmäge döwüşmäge (5) iki saýmaz (iki gezek hasaplamaýan), doň

ýürekli, gözi ganly, demir donly, ok eglegi (eglenen ýerei), (6) ölüminden gorkmaz mert ýigidiň gejigesinde (ýeňse, arka; goşunda ýzçy esgerler topary) ähtibarly (7) ýoldaş gerek. | Sömürüp sömürüp al şeraplar içmäge (8) mizaj (sagatlykó davawlyk) gerek. | İçdigini siňdirmäge märekelər içinde meýlisde (9) mert ýigitde gursak (aşgazan) gerek. | Är namysy ärde gerek. (10) Är gaýraty ärde gerek. Eger ärdir eger hatyn bu dünýäde namysly (11) gaýratly goçak gerek. | Namyssyz gaýratsyz adam ogly (12) ary jahanyň ýüzünde gezmeýibän gara ýeriň astynda (13) görde gerek. | Namys üste beýimiş (beýgelen), gaýrat üste (14) dalaşmyş mert ýigitler ölinçe ölmese ýeg, ölmez diýsek

[17a]

(1) Dädem Korkut sözü ýalan bolar, ýağsy ýigitler öler bolsa, (2) üç otuz on ýaşyny doldursa ýeg! Üç otuz on (3) ýaşyňyz döwlet bilen doly gelsin! Dädem Gorkut diýer geçen günleriňiz (4) geçipdir, gelen günleriňiz haýra dönsün!

[XIV]

(5) Taýyn duşun bilmez gowat bir gün bolar depikde (depgide) öler. (6) İçgisine bet-mes (ýaman serhoš; pýan) ýigit bir gün bolar ýumrukda öler. (7) Depikde ölməz ýumrukda ölməz mert ýigit öz agasy öňünde (8) söweşde öler. | Degrijegi (sagrysy) ýumry bedew atlar ýöriş ylgar (9) günü ylgarda öler. | Dabany ýasy Buhti (bir hili goşa örküçli düye tohumy) düye kerwende (10) öler. | Toklusy çoh dümen (süri) goýun toý bilen şilende (11) öler. | Ogurlyga dadynanlar bir baryp iki geler, şirinjiner (dadynar ýa-da öwrenşer; dialekterdäki “şirnikmek” işligine meňzeş) (12) mal getirer, üçünjide agyr begler gazabyna düşer, sütem bilen (13) čaňaldo öler. | Kowmuny goýubany ýat ujuna güwenenler (ynananlar)

[17b]

(1) ýagly özli aşyň bişse ol ýatlar kowum bolar, güle güle (2) iýip dagalar (dagar, dargar), ýaramazja (ýamanja) iş düşende ne iýdim diýer, (3) ne gördüm diýer, seni salar gider, gördüm diýmez. | Güwenerseň (ynanýan bolsaň) (4) ýerde gökde bir Alla güwen, daýanarsaň bir Alla daýan! (5) Allasyna güwenen ýumruk ursa gara daglar ýkar. | Owal Alla (6) ahyr Alla dost boluban medet bolsun! | Dünýäsinde (7) Gurhandan ahyratda imandan, sapa ýüzli Muhammediň (8) didaryndan binesip eýlemesin!

[XV]

(9) Ýalabyp gün dogdugy Gyýan şähri. | Daň ýyldyzy (10) dogdugy İjen şähri. | Garynjası gara itçe dälmidir (11) Garhun ili? | Baly ýagy tükenmedi Baýburt ili. | İşşek bilen (12) magaş eýlär (gün geçirer, oňşuk ediner) Ebrül ili. Sarpja sarpja ýerlerde mesgen (13) eýlär Kürt ili. | Gylyç bilen muslimandır gadymydan Urumlu bile

[18a]

(1) Üşni ili. | Her öyi bir galadyr Musul ili. | Gadymydan (2) öwlüyäler enbiyäler ýatagydyr Bagdat ili. | İman ynsap (3) parh bolmaz Hemedan bilen Dergezin şähri. | Kerbela topragyna (4) nisbetdir (baglanşykyldyр) Gum topragy. | Jemi,-i (ahli) şäherler gelini dälmidir Käşan (5) şähri? Uz (ökde) wezirler çykdygy Yspyhan şähri. | Atly (6) gitdi ýaýag geldi, mahbuby çoh Shiraz [şähri]. Ala jyda (7) paryldadar (parladar) Çerkes ili. | Aty ýüwrük, özi bilge Arap (8) ili. | Ýüzi gara dişi akja Hindi ili. | Erkekleri (9) kürk diker, dogdugy kür olur, kähil (ýalta) gopar Gazwin ili. (10) Mally gitdi malsyz geldi Tarum ili. | Gadymydan (11) içinden şugul çykmaز Germili bilen Halhal ili. | Ak tüwüler (12) çykdygy Gilan ili. | İstanbulda ady söylener (13) palawyna, Azerbaýjan diýarynda Erdebil şähri. Talyşy (14) goýun çykdygy, | akjasy (kümus zikgesi; puly) çoh, mürüwweti (ynsaby) ýok Şirwan

[18b]

(1) ili. | Gözi gara bili ince Hata ili. | Gara saçý örmeli (2) Gürji ili, | Gadymydan içinden ölet (gyrgyn, gyran) çykmaZ Rum ili. (3) Geçisi gärje, adamy şerje İrewan, Nahjewan, Şerül ili. (4) Gadymydan gan çanagy, at oýnagy dälmidir Tebriz ili? (5) Gadymydan ulularyň ýygnyagy, patyşalaryň ýurdy (6) Azerbaýjan diýarynda Ujan ili. | Bu ýerleri kimler açdy? (7) Çaw (çawly, şöhratly) erenler. Çaw erenler serdary kim idi? Arslan Aly. (8) Bu soýlary kim soýlady? Baýat äri Dädem Gorkut.

[XVI]

(9) Ýalabyp güneş söýüner, Dädem diýer günde dogsa. | Dolusynda (doluka) (10) aý söýüner tüýn balgyrsa. | Dogry Mekge söýüner ýylida bir gez (gezek) (11) hajy barsa. | Baran hajy söýüner hak gapysynda (12) hajy kabul düşse. | Altmyş ýaşar gojalar söýüner (13) gojalyk çagynda oglы bolsa, | bolan oglan

[19a]

(1) söýüner Kurhan okasa. | Toka boýly gyz söýüner bagty (2) açylsa. | Dorlak (ýetginjek. jahyl) oglan söýüner atasynyň (3) öýünde muradyna maksudyna hak yetirse. | Agaýyllar söýüner (4) ýaza garşy mäleşibän dölün dökse. | Gazaguçlar (5) söýüner meýdanynda toz eglenip duman çökse. | (6) Gaýbatanlar söýüner garaňkyly gjede menzil kesse. | Ak (7) tozly gaty ýaýlar söýüner goç ýigitler ak bilekde, giň (8) dalyda ýumşatsa. Üç ýelekli suhar oklar söýüner duşmanyna (9) degejek (degende) geýim söküp, bagyr dilip geçirip ötse. | Ala baýdakly sur jydalar (10) söýüner ganymy at bilinden ilip büküp ýer ýüzüne hup (11) indirse. | Gara polat saw gylyçlar söýüner baş uçuryp (12) sügsün bölse. | Alty perli gür şeşperler söýüner tuwulgalar (13) ýenjibäni gabak ýaryp gan pürkütse. | Dädem soýy, (14) alp ozanlar söýüner patyşalar nazarynda soý yetirse.

[XVII]

[19b]

(1) Bürüldim ise, saraldym ise gök yüzünde bulut (2) boldum, | alçak (*pes, çöket*) awa (*yssy, gyzgyn*) ýerlere çisgin (*çisňi*) boldum. Uja daglar (3) başyna duman bolan Gazan idim. | Ýedi başly (4) ýer öwreni bolubany guýruk çaldym, dag dolandym awy saçdym, (5) ýer boýadym, nepes çekip som (*tutuş*) sömüren Gazan idim. | (6) Agalarym göstermişdim Ala Çakyň Çülpe Dagynyň (7) düýbüne gitmişdim. Buýurmuşdym ala saýawan çatylmış idi, (8) lagly çakyr szülmüş idi, körpe guzy çöwrülmüşdi. Agalarym bile (9) içер idim, gaýadan bir gara daş aýryldy geldi. Sagdaky (10) begler saga gaçdy, soldaky begler sola gaçdy. Sag elimden (11) sol elime pyýalany depretmeydim (*gemyldatmadym*), garylarymy garşy berip gara daşy (12) saklan Gazan idim. | Ala Demir Kapyr Handan gelen

[20a]

(1) alty däl altmış batman gazan idi, İç Oguzyň, (2) Dyş (*daş*) Oguzyň agalary boş ýerinden götere-bilmezdi. (3) İçine lagly çakyr doldurdym, ak dalimyň üstüne hup (4) gösterdim. Gara gazany boşadybany ýere goýdum. Adym Däli (5) Dönmez eken (*Däli Dönmezkä*) at gazanan Gazan idim. | Ala Demir Kapyr Handan (6) gelmiş idi, ol kapyryň sary ýaýy on alty teke boýnuzyndan (7) gurulmuş idi, gaty ýaýy İç Oguzyň begleri, Dyş Oguzyň (8) agalary deprede-bilmezdi göwüri[*b*]äni (*gowşadyp*) ak bilekde giň dalyda (9) ýumşadyp çekdim. Patyşadan wekilligi (10) alan Gazan idim. | Ala Demir Kapyr Handan (11) gelmiş idi alty däl ýedi tutum polat çiş ujy (12) almazdan ak dabanym bile gara ýere berçin etdim. Patyşa (13) gyzy boý uzyn Burla Hatyny jüldi (*baýrak*) gapan Gazan idim.

[XVIII]

[20b]

(1) Dädem diýer aý öte (*öter*), ýyl dolana (*aýlanar*), zamanalar gopup gele. (2) Dag otlary tükene tiken gala. | Datly dirilik tükene (3) dawa bilen söweş gala. | Asyl begler tükene awam (*garamaýak*) gala. | (4) Sylindylar (*süplükler, süplemeler*) ýygyla bir ýerde oba bola. | Tirindiler (*çöplemeler; her ýerden üýşürilen adamlar*) ýygyla bir ýerde (5) kentli bola. | Bir kentde iki koha (*kähuda, kethuda*) bolsa baş dagyja (*başga, ýene*) (6) daruga (*darga; häkim, başlyk*) bola. | Olar dagy bir-biriniň sözüne bitmeýeler (*ynanmazlar*). (7) Ortalykda bet-nebis bilen ýalançynyň günü doga. | Ol günleri (8) görmemişem men Dädem, görmüş kibi (*gören ýaly*) söylärem. | Ýazy gyşy (9) bilinmez ýyllar bola. | Kuwatý güýji bilinmez iller bola. | Ýaýlalar gyşlak (10) bola, gyşlaklar ýaýla bola. | Tat öyi bilen Türk öyi bir ara: (11) goňşy bola. | Agaç çanak daş çanak bir-birine garyşyk (12) bola. | Tat gyzyny Türk ala, Türk gyzyny hem Tat ala. Tat

[21a]

(1) gyzndan dogulan oglan daýysyna daýy diýe, | (2) Türk gyzndan dogulan oglan daýysyna daýy diýe-bilmeýe, (3) dolandyra döndere “halu” (Parsça: daýy) diýe. | Ol günleri görmemişem (4) men Däde Gorkut, görmüş kibi söylärem. | Dere depe (5) galmaýa ekin bilen şohum (sürülen ýer) ola. | Tana buzaw galmaýa jübüte (azala) gide, | (6) oglan uşak galmaýa ekinçi bola. | Ekinçisi coh bola, (7) ýerinde bereketi ýok bola. | Coh ekeler, az götereler (alarlar, gazanarlar), bilmeýeler (8) hikmeti ne, sebäbi neden bola? | Synalmamış ýat ilden, (9) ýat oýmakdan (taýpadan) Oguz seniň içiňe bir gyz gele, gelin düşe. (10) Ol gelin aý başyna yetişmeden ýasmagynyň astyndan (11) doňıldana (düňňürdär), | ýyl başyna yetişmeden gaýyn ata bilen (12) gaýyn enä dil ýetire, | «Başym bagty alp ýigidim! Ataň ýaman, (13) eneň ýaman, meniň öýjagazymy aýyr» diýe. | Öýjagazyny aýyra, çadyra (14) güýji ýetmese çybyk ege, üstüne hasyr (örülügi gamış) sala, öýüm diýe.

[21b]

(1) Bir geçisi owlak dogsa (dogursa) malym diýe. Gazana güýji ýetmese çomlek (küye jynsly gap, taňsyk) (2) ala. | Tüwä güýji ýetmese ýarma sala. | Agşama deň (3) ha bişire, ha düşüre, aşsam bolanda «Başym bagty alp ýigidim! (4) Datly tagamly zat bişirmišem gel iý» diýe. | «Gaýyn atanyň (5) minnetinden gaýyn ene jöwründen gutuldym şükür» diýe. (6) | Hak Tagala ol gelinden aýal (maşgala) berse dodaklary ýalama (erin ýarası; bir hili kesel) (7) ogly bola. Baş ýaşyna yetişmeden ýetmiş ýaşar gojalara (8) dili dege. | Yigrimi ýaşyna yetişmeden sakal basa. | (9) Otuz ýaşyna yetişmeden ortalana. | Kyrk ýaşyna yetişmeden (10) gyrgyl sepe (çalarar). | Ellisinde altmyşynda ajal alsa ýygylalar (11) götereler, «dahaý (haý, aý) döwletli goja!» diýibäni söýle[ý]eler. | Ol (12) zamanyň gojası elli altmyş ýaşında adam bola. | (13) Ol günleri görmemişem men, görmüş kimin söylärem. | Dünýäde (14) ne ýasadym men Däde Gorkut? Üç ýüz altmyş alty ýyl

[22a]

(1) ýaş ýasadym. Gün orta bilen ikindiniň arasyça (2) gün görmedim. | Yedi goýun öler idi günde meniň şilenimde. (3) Bagyr öpke (bagyr öýken) gadaryça et iýimedim. | İki gapyly kerwensaraý dek (4) bu jahany bir öý gördüm men Däde Gorkut, bu gapydan girende ol (5) gapydan çykar gördüm.

[XIX]

(6) Sarp ýuwürer sallar atlар är ganaty, müne-bilmez çapa-bilmez (7) bir muhannes ol atlary söweş günü müninçe münmese ýeg. | (8) Çalar keser göterer gara polat saw gylyçlar är azysy, ony çala (9) -bilmez ýetire-bilmez

muhannesiň elinde gylyçdan ise mert ýigidiň (10) elinde bir ağaç (taýak) ýeg. | Oty bitmez gara daglar ýykylsa (11) ýeg. | At iýmeýän ajsy otlar gara ýeriň üzerinde (12) bitinçe bitmese ýeg. | Adam içmez bulanyk sasy suw damaryndan (13) çekilse ýeg. | Beze (biçäre) misgin haýyr görmez kür (gysganç, bahyl) bilen näkes baylar

[22b]

(1) Dädem diýer talanyban bozulsa ýeg.

[XX]

(2) Kesip kesip iýmäge iýdirmäge mahalynda deminde ýahna ýagşy. | (3) Çapar günde keser günde sürüşmese büdremese ýigit astynda (4) bedew ýagşy. | Çalyşanda гädilmese är elinde polat ýagşy. | (5) Yaňagyndan agararsa (agarar bolsa) baba ýagşy. | Ýagly süydün dok (6) emitse (emdirse) ene ýagşy. | Öý ýanynd[a] öý dikerse ogul ýagşy. | (7) Eminlik bilen adyllyk bilen ülke iýse (ülkeden peýdalansa) hanlar ýagşy. | Ýagsylarda (8) ne ýagşydyr? Ýeri gögi ýaradanda Alla ýagşy. | Owal Alla, ahyr Alla (9) dost boluban medet bolsun! | İş düşende (10) namarda kadyr Alla ýaka tutup ýalbartmasyn!

[XXI]

(11) Aý bilen gün segirderse (ýörär, ylgar bolsa) dudaş (gabat, duş) gelmez. | Altyn bilen (12) kümüş sände (suwgapda) pas eglenmez. | Ary etekli nik-zenlerde (ýagşy zananlarda)

[23a]

(1) gow (gybat, ýamanlama) eglenmez. | Ary atlaz, ýüpek donda çirk eglenmez. (2) Bedew atlar ýola girse ýoldan galma. | Är ýigidiň ganymy (3) garşy gelse yüz çöwürip (öwürip) geri dönmez. | Dädem soýy alp (4) ozanlar gurdan (toýdan, meýlisden) galma. | Aý bilen gün dudaş (5) gelse arasynda perişde bar, manygy (böweti, päsgeli) ondan. | Altyn bilen (6) kümüşde pos eglense aslynda mefragy (bürünji) bar, manygy ondan. (7) | Ary etekli nik-zenlerde gow eglense aslynda sepindisi (dagaşmasý) (8) bar, manygy ondan. | Ary atlaz ýüpek donda çirk (9) eglense argajynda ýüplügi bar, manygy ondan. | Bedew atlar (10) ýola girse ýoldan galsa, aslynda bargiri (ýabysy) bar, manygy (11) ondan. | Är ýigidiň ganymy garşy gelse yüz çöwürip (12) geri dönse, ýüreginde gorkusy bar, daýysynda (daýy tarapynda) kötüsi (13) bar, manygy ondan. | Dädem soýy alp ozanlar gurdan (14) galsa çalgysynda bilgisinde egsikligi bar, manygy ondan.

[XXII]

[23b]

(1) Tap tap (tutuslygyna, bütinley) durar eken adam senden ne ýuwaş (2) dil. | Depretdikçe söze girse çoh sözli dil. (3) | İki gulak eşidende nähipli (perýatly; abaýly) dil. | İki ele (4) tut diýende jogaply dil. | İki aýaga segir diýende (5) peýkli (çaparly) dil. | Gök ýüzünden ýer yüzüne indiren (6) dil. | Ýerde eken (ýerdeka) gök ýüzüne çykaran dil. (7) | Bir pulum, bir hapbym (zikgäm) ýok diýer eken uly begler agyr hanlar (8) hazynasyny saýdyran (sanadan) dil. | Köňül buýurmasa (9) dil dagyja (dilde) söýlemez bil! | Mylaýym ýüpege meňzärmiş abi (çekinjeň, ýygra) (10) köňül. | Duwün düşinçe duwünjigi açylmazmyş däli (11) köňül. | Çini çanaga meňzärmiş misgin köňül. (12) | Siňejek synajagy (siňjegi synjagy) bitmezmiş zalym köňül. | Köňül istär (13) galka tura çöl ýerlerde çah (guýy) gazdyra, bossan eke. | Köňül

[24a]

(1) istär galka tura kepenek-puš (ýapynja geýen) abdal (derwüş) ola, | aýyň (2) garnyn doýura, ýalaňajyň setrin (basyrmaly ýerini) örte, | gelen gidene (3) haýyr eýleýe, yhsan kyla. | Ökbesine (öýkesine, gaharyna) sabyr kyylan başdan (4) kada (bela) sowdurar (sowar). | Gonagyna (myhmanyna) gel düş diýen gözün (5) aýdyň kyldyrar. | Günde gelen baş wagt namaz hem (6) bişdirer (bişirer; tecrübe gazandyrar, taýýarlar). | Ony kyylan Ala: hoşdur, Muhammede ulaşdyrar. (7) Muhammediň didaryndan, Kowseriň suwundan Dädem diýer (8) | gullaryny binesip etmesin!

[XXIII]

(9) Ne çaglarda? Säher erte daň buludy saralanda, | sary (10) gyýak (bir hili ösümlük), gök ot başy ýaýkananda, | säher ýeli öwsüp (11) öwsüp göwsi gözel gara daga tokunanda (degende), | käkillije (12) torgaýlar saýranda, | bedew atlар mäteriniň (seyisiniň) ysyn almyş (13) daban çalyp hokur hokur hokrananda, | saý (14) sanjakly (baýdakly) Oguz gyzы halalynyň goýnundan

[24b]

(1) çykybany aýagy astynda bezenende (tijenende), | ýigidiniň (2) könlün alyp göwjüdende (gowşadanda, ýumşadanda), | ol çaglarda bedew atlary (3) segridibän dört aýagyndan nal pyrlasa, | (4) gaýky polat çalynanda gan şorlasa, | sary ýaýlar çekilende (5) kabza aýrylsa, | ol çaglarda Dädem diýer kadır Alla goç ýigide (6) | medet bolsun!

[XXIV]

(7) Gysar (gysýan, zorlaýan, güýçli) Salyr eýesi, | dumanly dag börüsü, | Salyr (8) ýegi, | Eýmir görki, | Zulkadır dälisi (edermen), | Baýyndyr Patyşa wekili (9) Gazan diýer: Agalarym bilen ala garly gök sümmülli daglara (10) awa gitmiş idim, içér idim. Serhet beglerinden çapar geldi: (11) «Gazan ne içér sen? On müň ýagy üstüne geldi.» (12) On müň ýagy geldigini (gelenini) eşidende gol göterip (13) ak otag

içinde oýuna girdim. Ýigrimi müň ýagy geldi (14) diýende ýerimden imrinmedim. Otuz müň ýagy geldi diýende

[25a]

(1) hije saýdym. Kyrk müň geldi diýende gara gözümiň (2) ujundan gyá bakdym, gymzanmadym (gymşanmadym, gymyldamadym). Elli müň geldi diýende (3) el berip elleşmedim, azdyr diýdim. Altmyş müň geldi (4) diýende Allany aňdym, atlanmadym. Ýetmiş müň geldi diýende yeltenmedim (meýillenmedim). (5) Segsen müň [geldi] diýende segsenmedüm (tisginmedim, ýerimden towusmadym). Togsan müň ýagy geldi (6) diýende arkalykja (gursakçaly) idim donum geýdim. Ýüz müň ýagy geldi (7) diýende yüz çöwürip gaýtmadym. Akar suwdan abdest (táret) (8) kyldym, alynymy ýere goýup kyldym namaz-y Muhammedi, ýaradan (9) bir jepbara bil bagladym, ýa Muhammet, ýa Aly medet diýdim. Öňümde (10) kimleri çarhçy (goşunda öñçi ýa-da topçy) buýurdym? Äde basa ýörände haýbatyndan (11) ýer omrulan, ganymyna gyá bakanda ýürek ýaran, aç arslanyň (12) bagyr öpkesin gara sa:c içinde gowuryp iýen, (13) çapa girse çalymly, çal gara guş erdemli (hünärlı), alyjy guşuň (14) ýüwrügi, Türkistanyň diregi, Halap hany, ik ýáýly, hadaň

[25b]

(1) okly, Gara Güne ýawrysy Gara Pudagy çarhçy etdim. | (2) Sagdan kimi saldym? Baýyndyrdañ Bijen Patyşa: (3) ilçi baran, bardygynda Alaý Han bilen Bulaý Hany döwüre (ýykyp, agdaryp) (4) basan, Gyl Baragyň başyn kesen, gaýdyşda (5) Gaplantu Gädiginde daýysy Goňur Alpyň boýnun uran, (6) al aýgyry Patyşa Baýyndyrdañ jüldi gapan, märekelər jälgezi (7) gurçy (esgerleriň bir hili) başy Han Owşary sagdan saldym. Soldan (8) kimi saldym? Gyzylja Tebrizden dökülip göçen, Araz bilen (9) Kür Suwuny dilip geçen, Demir Gapy Derbendi depip alan, (10) depdiginde jydasy ujunda är böğürden, Kumuk bilen Kaýtagyň (11) ödün ýaran, Sha Dagy üstünde saýawan geren, Samyr (12) Suwy üstünde içgi guran, Kabaldan gyş gününde (13) el üstünde onuň üçin ýaňyl alma maza gelen, Panbukçynyň (14) on dört kendinden haraç (salgyt) alan, Müň Gyşlaga talaň

[26a]

(1) salan, Tabarsaran soltany, ýigrimi dört müň ýigidiň (2) agasy Gyýan ogly Däli Dundai soldan saldym. Gazan (3) diýer özüm düýpde durdum, İç Oguzyň beglerini sagdan (4) saldym, Dyş Oguzyň agalaryny soldan buýurdym. (5) Ala Geziň agzynda Şeraphana düzünde yüz müň kapyra (6) garşy geldim, garma tutdum (garbap tutdum), söweş saldym, ýedi (7) gün ýedi gije ol kapyra gylyç çaldym. Ýedi günden soňra (8) gabagymy gowzadym (galdyrdym), ýedi kapyr gylyjym öňünde ompa durmuş idi (du:rdy). (9) Ýüz müň kapyryň gyryldygyny

ondan bildim. Araz bilen (10) Kars galasyny ol ýörişde aldym. Başı Açykdan hyzan (köp; oglan-uşak) (11) sürdürüm. Akja Gala Sürmelüde Lele Gylbaşy daruga dikdim. (12) Begler bilen Surhab Dagyna seýle çykdym. Damagymyň çag (keýpimiň kök) (13) wagtynda ol alty beg ogluna alem, tug, nakgara berip (14) özüm tekin beg kyldum. Onda «alpam, ärem!» diýibäni Gazan diýer guwanmadym.

[XXV]

[26b]

(1) Bir gün adamlar öwreni, Yslam dini kuwatı, goňur atly Salyr (2) ýegi, Eýmir görki, Zulkadyrly dälisi, Sawalan Dagy (3) ýaýlaly, Sary Gamış gyşlakly, segsen müň är haýbatly, (4) gara polat ýalmany, sur jydanyň jibiri, suhar oklar peýkamy, (5) gaty ýaýlar gabzasy, Azerbaýjan leňneri, patyşanyň wekili, (6) Ulaş oglı Gazan gara ýazyň paslynda tazy tula (7) itdirdi, bahri (bir hili algyr) guşlar götertdi, ala barslar öňürtdi, (8) üç ýüz ýigit göterdi, Ak Maňňany gözledi, awa gitdi. Ak (9) Maňňanda aw awlady, guş guşlady. İkindi zamany diýdi ki: (10) «Agalarym! Kimse meniň bilen gelmesin, hamy (hemmäňiz) orda: baryňuz! Men ýalňyz (11) bir aw awlaram gelerem». Orda: agalaryn ýollabany Gazan ýalňyz Ak (12) Maňňanyň depesine goňur aty oýnatdy. Garaňkylyk garyşdy, (13) dagy bir aw eline girmedi. Diýdi: «Perwerdigära! Men agalarymdan

[27a]

(1) aýryldym, bir aw awlaýyn, eli awsyz gitmäýin orda:. Sen meni eli (2) awsyz goýma!» Alçak awa ýerlere göz gezdirdi, gara dagyň damanynda (ýapgydynda, eňňit ýerinde) (3) ýedi ýerde maşgal (fakel) kimin ýanar gördü, ýedi ýerde goýy goýy tüten (tüsse) (4) çykar gördü. Gazan sandy öz ordasynyň çyrag (5) ysygypydr. At oýnatdy ol ysýga sary (ýaňa, tarap) ýola düşdi. (6) Gazanyň ordasynda Lele Gylbaş Gazanyň lelesi (7) eşitdi ki Gazan ýalňyz awda galypdyr, gatlanmady, ylgady (8) Gazanyň ardyça (ardyndan, yzyndan). Gazan onda ýetişende depe kimin bir nestäni (zady) (9) ýatar gördü, meše kimin bir nestäni öwser gördü. Ýedi başly ýer öwreni (10) bir aždarha rast geldi. Ýeddi ýerde maşgal kimin ýanan ol (11) aždarhanyň gözlerimiş. Ýedi ýerde goýy goýy tüten çykan (12) ol aždarhanyň agzynyň bugumış. Meše kimin öwsen (13) ol aždarhanyň ýalymış. Aždarhany görende Gazanyň (14) içindäki doň ýüregi doldy daşdy. Dünýä älem

[27b]

(1) Gazanyň başyna aýdyň boldy. Aždarha bilen döwüşmäge (söweşmäge) (2) kast eýledi. Gaýtdy geri bakdy, Lele Gylbaşy gullugunda (3) hazır gördü. Lele bilen maslahat gördü: «Janym Lele! Bu depe kimin ýatan (4) aždarhany görermi sen? Bu aždarhanyň üstüne baralymy? (5) Ýogsa ýan berip sowuşyban ötelimi? Sala:ň nedir? (6) Janym Lele, maňa diýgil!» diýdi. Lele pikir eýledi ki Gazan

diýdikleri (7) är ýigitdir, mert ýigitdir, gitme diýsem belki maňa gazaby bola. Lele (8) diýdi: «Agam! Garşy ýatan gara dagyň hündüri sen, (9) ölmegilen (ölmegin)! Aýyn dury daşgyn suwuň türkeni (çaslysy) sen, (10) ölmegilen! Gazagujuýň aýgyry sen, ölmegilen! Gaýbatanyň (11) bugury (bugra ýa-da bugurçy) sen, ölmegilen! Agaýylyň goçgary (goçy) sen, ölme-(12)-gilen! Erenleriň serdary sen, ölmegilen! Ýigitleriň (13) goçagy sen, ölmegilen! Aždarha diýdikleri asly bir ýylanyň üstüne gitgil!» diýdi. Gazan goňur aty

[28a]

(1) oýnatdy, aždarhanyň üstüne ýegin (ýeňil; tiz) geldi, aždarhany (2) ýatybany uymuş (uklan) gördü. Gazan pikir eýledi ki ýatar ýerde (3) är öldürmek mertlik bolmaz, hile bilen direlmek är ogluna (4) dirilik bolmaz. Sagdagydandan suhar gapdy, bir ok bilen (5) aždarhany atdy urdy. Aždarha oýananda guýruk çaldy, (6) dag dolandy, awy saçdy, ýer boýady, nepes çekdi, som (7) sömürdi. Geňerçek (geňerçek ýa-da gerçek ösümligi (клещевина)) butasy ýel öňüce gider kimin aty bilen dony bilen (8) Gazan aždarhanyň bogazyna gitmeli boldy. Gazan nagra çekdi (gygyrdy), (9) Allasyna ýalbardy: «Ýa göterdiň góge ýetiren görkli Taňry! (10) Ýa urdugyň ulatmayan uly Taňry! Çoh kimseler seni gökde (11) istär, mü,minleriň köňlünde sen, sadyklaryň dilinde (12) sen. Alla Taňry saňa bir diýeniň agzyn öpem (ogşaýyn), iki (13) diýeniň agzyn çarpam (çapaýyn)! Akar çaylar üstüne köpri salam, (14) galmyşlaryň elin tutam, ýalaňaqlaryň setrin örtem! Diýmesinler

[28b]

(1) soň çagynda Gazany bir ýylan ýutdy, ýa Perwerdigär! (2) Sen maňa bir nejat bergil!» Ýaman günüň düşmesin, (3) ýaman günüň düşse Allaňa ýalbargilen! Allasyna ýalbaranlar (4) mahrum galmazlar. Gazan ki Allasyna ýalbardy, onuň bilen aždarhanyň (5) arasynda bir ottag kimin gaýa peýda boldy. Gazan ol gaýanyň (6) daldasyna ýetişende atdan düşdi, jydasyny ýere dikdi, (7) galkanyny ýapyndy. Bir ýigit sag boldukça bir ýaraga jan berer, (8) ol ýarag bir dem bir sagatjyk ol ýigide gerekli bolar. Aždarha (9) ne gadar jäht eýledi (jäht tutdy) Gazany sömürübän ýutmaga, jyda bilen (10) galkan goýmady gaýanyň daldasından çykmaga. Gazan (11) ol gaýanyň daldasında özün tohtaşdyrdy. Aždarhanyň (12) haýbatyndan Gazanyň bir gözü bulaşdy, gana döndi. (13) Gazan öz gözüne aiyglandy (gaharlandy): «Mere (heý) sen meniň namart gözüm! Gara (14) polat saw gylyjyň ýalmanyndan gorkmazdyň, suhar oklar

[29a]

(1) peýkamyndan üýşenmezdiň, on alty batman kapyr gürzi (2) depämden degdi pörtlemedin (daşary çykmadyň; mäzleşmediň), aždarha diýdikleri bir ýylanyr, onda (3) ne bar ki bulaşar sen, ölezir sen (öcersiň, söneňkirlärsiň, gapylarsyň)? Seniň kimin namart

(4) göz meniň kimin mert ýigitde neýlär?» Hanjaryny çykardy, gözlerini oýmaga (5) kast eýledi. Ýene pikir eýledi ki eger men gözüm oýsam diýerler: (6) «Gazan aždarha görüpdir, gorkusyndan hiç bahana tapmaýyp, (7) gözlerini çykarypdyr.» Sagdagyny öňüne dökdi. Segsen (8) oky sagdagynan tükeninçä aždarha: bogun bogun çisledi. (9) Aždarhada dagy sömürmek hury (*hayy*, gjury) galmadı, dagy jan (10) hury galady. Gara polat saw gylyjyn eline aldy, syýra (11) gylyç segirtdi aždarhanyň üstüne. Ýedi başy bir (12) bogundan gylyçlady ýere saldy. Aždarhanyň awusy (13) ýer yüzüne dökülende awusyndan ýer yüzüne ýanar ýanar o:tlar (14) düşdi. Gazan hanjaryn sançdy, gylyjyn sançdy,

[29b]

(1) pyçagyn sançdy, aždarhanyň üstünde bogdaş (*aýbogdaş*) (2) gurdy. Lele Gylbaş eýle ki ody gördü, sandy aždarha (3) Gazany ýutdy. «Ak ekmegin iýdigim aga aga!» diýibäni syýra gylyç (4) aždarhanyň üstüne ýegin geldi. Geldiginde niçe (*nähili*) gördü? (5) Aždarhanyň ýedi başy gara ýeriň üzerinde (*üstünde*) ýatyr gördü. (6) Gazan özi aždarhanyň arkasynda bogdaş gurmuş (7) gördü. Lele diýdi: «Berekella agam Gazan! Ärligiňe ýegligiňe (8) täsin!» Gazan diýdi: «Janym Lele! Aždarhany men öldürmedim, seniň (9) durumyň bilen hümmetiň öldürdi. Ýeg ussalar getir (10) bu aždarhanyň derisin soýyl!». Lele ýeg ussalar (11) getirip aždarhanyň derisin soýdurdu. Aždarhanyň (12) derisinden Gazan gorky bilmez janyna don dikdirdi. Akja (13) tozly gaty ýaýyna gurban eýledi. Üç ýelekli suhar oklaryna (14) sagdak dikdirdi, gara polat gylyjyna gyn düzetdi (*ýasatdy*). Alty

[30a]

(1) perli dem şeşperine gap eýledi, ala baýdak sur jydasyна (2) gap eýledi. Gurt tüýli goňur aty eýerine örtük (3) eýledi. Saýawanynyň ýelkenlerin aždarhanyň derisinden (4) eýledi. Ýedi başyny bir tasarryp bilen (*bir tär bilen; bir emel bilen*) soýubany ýeg başy (5) üstüne Gazan geýdi. Aty bilen dony bilen aždarhanyň (6) donuna giribäni Patyşa Baýyndyry gözledi ýola düşdi. (7) Patyşa Baýyndyra habar geldi ki Gazan aždarha bolup geler. Oguz (8) beýle Türk-i sadykdyr (*sada ýada sadyk Türk*) ki diýmez adam aždarha niçe (*nähili*) bolar? Sagdan soldan (9) söze geldiler ki: «Gazan adam eken (*adamka*) biz hötdesinden çykmazdık (*hötde gelmezdi*), (10) indi ki aždarha bolupdyr bizi hamy (*bütinley*) ýudar. Bir depä çykalyň, ony (11) tir-baran edeliň (*ok ýagdyralyň*).» Baýyndyr Patyşa söze geldi diýdi: «Meniň (12) wekilim Gazan är ýigitdir, ýeg ýigitdir, belki aždarha: (13) rast geldi bola (*sataşandır*, duş gelendir), öldürdi bola, aždarhanyň donuna (14) girdi bola, eger Gazan aždarha bolupdyr, ne kowum tanar, ne gardaş

[30b]

(1) tanar». Gara Pudak diýdi: «Patyşam maňa rugsat bergilen (2) gidem Gazanyň garşysyna. Eger aždarha bolupdyr, ol (3) meni ýutsun!» Gara Pudak at oýnatdy Gazanyň garşysyna (4) gitdi. Sesýeter ýerde durdy, sagdagynadan suhar (5) gapdy. «Amu (agam) seni aždarha boldy diýerler, eger aždar bolmaýyp sen (bolmadyk bolmasaň) (6) meniň bilen gümmür gümmür danyş!» diýdi. «Danyşmasaň (7) suhar okuň peýkamy bilen öldürerem Gazan seni. (8) Gara polat gylyjyň ýalmany bilen doğraram Gazan seni. Eger (9) aždarha öldürip sen (öldüren bolsaň) Gazawatyň (gazalaryň, mukaddes uruşyň) mübärek! Awuňdan bir (10) şyralga (awdan paý) maňa bergil!» Gazan atdan düşdi, gylyjyn (11) Gara Pudagyň biline baglady. Gara Pudak gylyjyna pählwan onda (12) boldy, bolmadymy? Patyşa Baýyndyr eşitdi Gazan aždarha (13) öldüripdir. İç Oguzy Daş Oguzy göterip (14) garşylady. Gazan atdan düşdi, ýetmiş gadam segirdi,

[31a]

(1) Baýyndyr Patyşanyň aýagyna düşdi. Aždarha derisinden (2) düzelmiş (ýasalan) saýawany dikdi. Baýyndyr Patyşa saýawanyň (3) astynda bogdaş gurdy. Ýedi gün ýedi gije patyşany (4) gonaklıdy (myhman etdi). Dädem Gorkut diýer Gazan kimin goçak ýigit, | (5) dünýäden geldi geçdi.■